humanitas

AUGUSTUS 1961 ZESTIENDE JAARGANG NO. 4

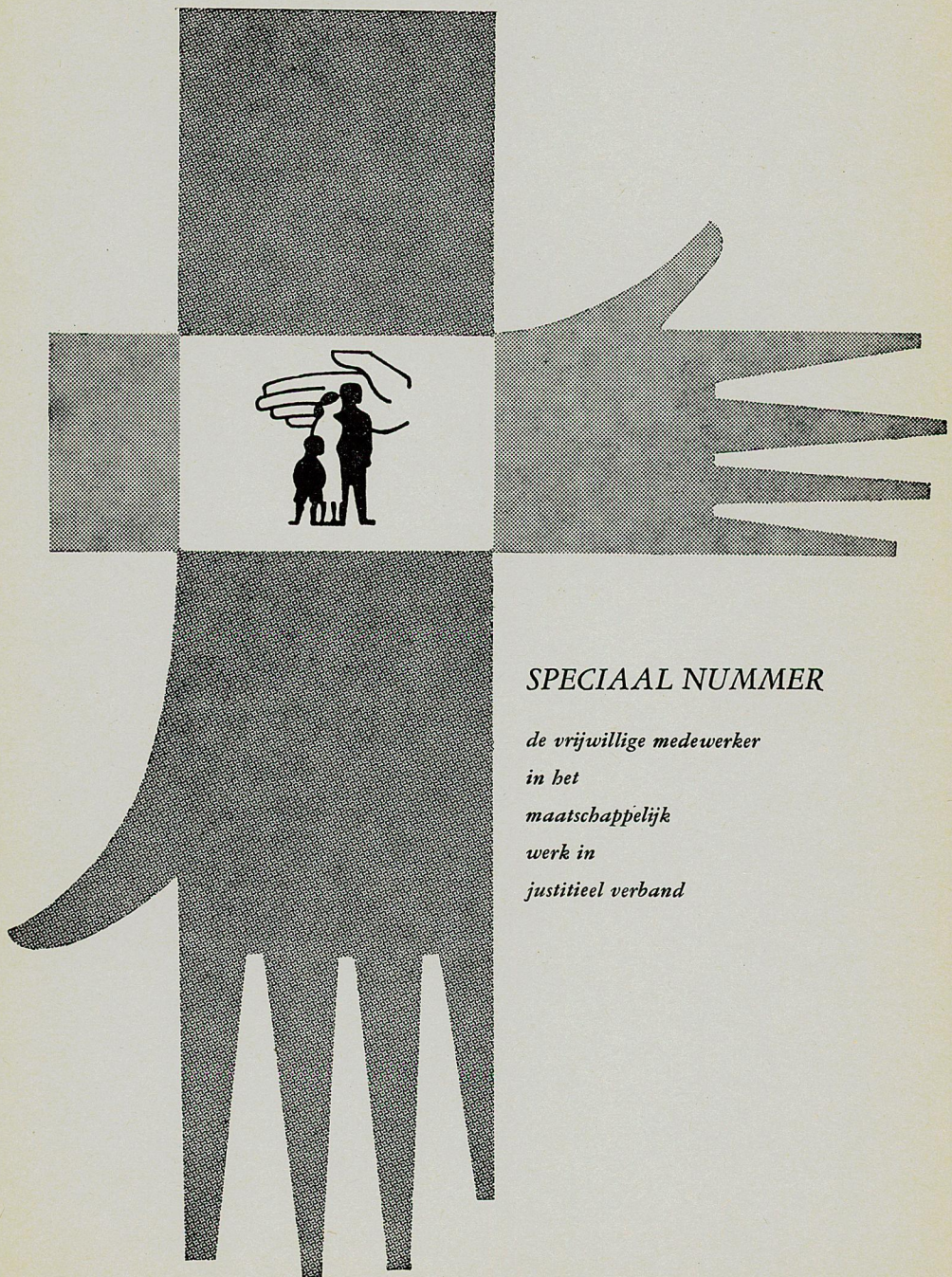

SPECIAAL NUMMER

de vrijwillige medewerker
in het
maatschappelijk
werk in
justitieel verband

KADERORGAAN VAN DE NEDERLANDSE VERENIGING VOOR MAATSCHAPPELIJK WERK 'HUMANITAS' J. W. BROUWERSSTRAAT 16 AMSTERDAM

REDACTIE: **MEJ. M. DIJKSTRA**, *hoofdredactrice*

N. F. A. de Graan: *red. Secties Algemeen maatschappelijk werk en Bejaardenzorg*

P. E. Hutte: *red. Sectie Reclassering*

Mej. L. Hymans: *red. Probleemgebieden*

H. van Schaaik: *Redactiesecretaris*

J. Terlouw: *red. Sectie Gezinsverzorging*

C. Uitenbogaard: *red. Sectie Kinderbescherming*

DAGELIJKS BESTUUR: Mr. dr. in 't Veld, voorzitter

Mr. B. v. d. Waerden, vice-voorzitter

M. Dijkstra, secretaris

Dr. L. I. de Winter, penningmeester

C. M. Swiebel

J. Landman, G. Rietveld ereleden P. C. Faber en F. H. W. Vliegen

CENTRAAL BUREAU: J. W. Brouwersstraat 16, Amsterdam

Telefoon: K. 20 - 721044

Mej. M. Dijkstra, directrice

INHOUDSOPGAVE

65 De vrijwillige medewerker in het maatschappelijk werk in justitieel verband.

67 De eigen aard en waarde van het vrijwillige helpen.

78 C. Uitenbogaard: De vrijwilliger in het gezinsvoogdijwerk.

83 P. E. Hutte: De vrijwilliger in het reclasseringswerk.

Omslag en lay-out: Frans Bartels

DE VRIJWILLIGE MEDEWERKER

in het maatschappelijk werk in justitieel verband

ten geleide

Het medewerken van vrijwilligers – als helpers – in het maatschappelijk werk wordt tegenwoordig minder vanzelfsprekend aanvaard dan vroeger. Het werk heeft meer en meer een wetenschappelijke ondergrond verkregen en de uitvoering blijkt in toenemende mate in handen van opgeleide maatschappelijke werkers te worden gelegd. Voorts heeft het maatschappelijk werk door een voortdurende taak-uitbreiding en taak-verdeling, als geheel een organisatorisch bouwwerk tot stand gebracht, dat vooral ook opvalt door zijn ingewikkelde structuur en een moeilijk te vermijden zakelijke sfeer. Met deze kenmerken van „rationalisering", „professionalisering", „perfectionering" en „institutionalisering" toont het maatschappelijk werk, dat ook zij in het benutten van moderne technische middelen haar wegen heeft gevonden.

Even zeker is, dat deze modernisering van de hulpverlening de toegankelijkheid ervan voor velen, hetzij als helper hetzij als hulpzoeker, moeilijker heeft gemaakt. Niet alleen is het helpen van medemensen in velerlei opzicht uit de sfeer van onderlinge betrokkenheid van mensen getrokken, maar bovendien heeft de drang naar vervolmaking van het hulpbieden de in de mens levende spontane drang om anderen terzijde te staan in menig opzicht een halt toegeroepen.

Natuurlijk mag hierbij niet voorbij worden gezien aan het feit, dat de moderne maatschappij-structuur de onderlinge betrokkenheid van mensen sterk heeft verschraald. In dit licht betekent de huidige rationele opzet van de hulpverlening dan ook juist het slaan van een nieuwe brug tussen helper en hulpvrager en dient die opzet dus eerder als een corrigerend gevolg dan als een kwade oorzaak van die verschraling te worden aangemerkt. En evenzeer dient te worden erkend, dat het spontane onderlinge dienstbetoon in vele gevallen niet datgene aan hulp kan bieden, waartoe met bijzondere kennis en inzicht toegeruste vaklieden tegenwoordig in staat zijn. En in zoverre is de professionalisering van de persoonlijke hulpverlening een zeer gelukkig verschijnsel in onze tijd. Maar niettemin is en blijft daar dan toch het, juist ook voor het maatschappelijk werk in haar medeverantwoordelijkheid voor mens en samenleving zelf zo belangrijke probleem, hoe kan worden voorkomen, dat van de winst van de rationalisering van de hulpverlening een verlies aan drooglegging der onderlinge solidariteit moet worden afgetrokken.

Wij geloven, dat nog altijd ook in meerdere sectoren van het maatschappelijk werk het meewerken van vrijwillige helpers als terzake niet-geschoolde maar wel-bezielde mensen een zeer gewenste en ook verantwoorde zaak is. Wij willen hierbij ook gaarne de volgende woorden aanhalen van de heer drs. Ph. H. van Praag uit zijn op ons in

1959 gehouden congres gehouden voordracht over de betekenis van het maatschappelijk werk voor de geestelijke volksgezondheid:
'De mens is van nature hulpbehoevend, evenzeer als de mens het verlangen tot helpen van anderen in zich heeft. Wij doen schade aan ons zelf, wanneer wij geen uiting kunnen geven aan het verlangen anderen te helpen en gegeven nu het feit, dat wij dit doen via een instituut zoals Humanitas er een is, is het dus duidelijk van welk belang het voor de geestelijke volksgezondheid is, dat er verenigingen en instituten zijn die deze typische mengeling van sociale bewogenheid en persoonlijke motieven tot uitdrukking brengen in de samenleving. Het maatschappelijk werk biedt ons dus de mogelijkheid om een fundamentele menselijke behoefte te bevredigen. Op deze wijze dient het maatschappelijk werk ook de geestelijke volksgezondheid.'

Dat zich met betrekking tot het inschakelen van vrijwilligers dan intussen allerlei vragen en kwesties voordoen, die onderkend en opgelost moeten worden, ligt voor de hand. In Humanitas is van den beginne af aan de vrijwillige medewerker ook als helper, in de meeste harer werksectoren een vooraanstaande plaats toegekend. Geleidelijk aan heeft ook de opgeleide maatschappelijke werker in de diverse sectoren der vereniging zijn plaats ingenomen. Een juiste kijk op de specifieke betekenis en mogelijkheden van beide soorten werkers zal moeten waarborgen, dat beide op doeltreffende wijze hun eigen mogelijkheden in het hulpverleningswerk realiseren.
Nu is het zo, dat ons gezamenlijk denken daaromtrent nog niet tot klaarheid is gekomen. Wel is in de afgelopen jaren binnen het verband van meerdere werksectoren en op verschillende niveaus over dit vraagstuk van gedachten gewisseld en zijn bepaalde inzichten verkregen.
Ons bestuur heeft het daarom van belang geacht, ter verdere gemeenschappelijke bewustwording hieromtrent, het complexe vraagstuk van de vrijwilliger in het huidige maatschappelijke werk binnen de vereniging op breder wijze aan de orde te stellen. Op het a.s. congres der vereniging, dat in het najaar zal plaatshebben, zal aan de behandeling van dit thema een ruime plaats op de agenda worden gegeven.
Het doet ons veel genoegen thans, speciaal ook ter voorbereiding en stimulering van onze gemeenschappelijke aandacht voor genoemd congres-thema, u in dit nummer van het kaderblad enige artikelen te kunnen aanbieden, waarin over de eigen taak en mogelijkheden van de vrijwilliger in twee onzer werksectoren wordt geschreven, te weten het reclasseringswerk en het gezinsvoogdijwerk. Juist in deze twee sectoren spitst de problematiek rond de vrijwillige helper zich toe, vanwege de vaak bijzondere en moeilijke aard van dat werk. De inhoud dezer artikelen is overigens, zoals de lezer zal merken, zodanig, dat veel van wat gezegd wordt ook vruchtbaar kan zijn voor het denken over de mogelijkheden van vrijwilligers in andere sectoren. Wij denken hierbij met name aan ons algemeen maatschappelijk werk en bejaardenwerk.
De auteurs hebben er met het oog op de leesbaarheid naar gestreefd, juist ook voor vele vrijwillige medewerkers, zoveel mogelijk gewone taal in plaats van vakjargon te gebruiken.
Uiteraard komt de inhoud dezer artikelen geheel voor de eigen rekening van de schrijvers. Er is niet gestreefd naar volledige laat staan uitputtende behandeling van de stof. Naar eigen keuze zijn een aantal kernkwesties aangesneden. Het zal de lezer opvallen dat de gedachten van de schrijvers elkaar op meerdere kernpunten raken. Doordat meestal de benadering en uitwerking van deze punten uiteen loopt, werken de neergelegde gedachten dikwijls verrijkend op elkaar.
Gaarne brengen wij de schrijvers een hartelijk woord van dank voor de door hen geleverde bijdragen.

MR. J. In 'T VELD, voorzitter „Humanitas".

de eigen aard en waarde van het vrijwillige helpen

Op een landelijke kaderconferentie van de Sectie Reclassering op 18 maart 1961, gewijd aan de vraagstelling: 'Mogen de vrijwilligers in de reclassering op een eigen plaats in het werk aanspraak maken en hoe denken zij over de samenwerking met de beroepskrachten?', hield mevrouw dr. M. Zeldenrust-Noordanus, psychologe te Rotterdam, een voordracht die met grote belangstelling gevolgd werd. Door een bandopname waren wij niet alleen in staat om haar gehele betoog, maar ook de daarop gevolgde discussie voor het grootste (belangrijkste) deel hier weer te geven. Mevrouw Zeldenrust heeft enige jaren ervaring met deskundige begeleiding van een groep gezinsvoogden en brengt van daaruit haar persoonlijke en ervaringen en opvattingen met betrekking tot het vrijwilligerswerk onomwonden en op de haar eigen wijze aan ons over.

DE REDACTIE

ingewikkeld werk leidt tot vakmatige aanpak

Wij zien allerwege in het sociale werk, maar eigenlijk in alle werk, dat zich bezig houdt met de zorg om de mens, dat de beroepskrachten, de deskundigen, in aantal toenemen.

Wij zien dat de opleiding van beroepskrachten voortdurend wordt verzwaard, al was het alleen maar dat de scholen voor maatschappelijk werk de naam van academie hebben gekregen, daarmee aangevende dat de opleiding op een ander niveau staat dan het woord school zou kunnen doen vermoeden. We vinden in alle vakliteratuur die zich bezig houdt met mensen die op de een of andere wijze in nood verkeren, dat de nadruk gelegd wordt op de ingewikkeldheid van de situatie, op de ingewikkeldheid van de relaties waarin deze mensen leven, op de ingewikkeldheid van de problematiek waarmee deze individuen te kampen hebben, op de ingewikkeldheid van het ontstaan van de verschillende vormen van onaangepastheid en problematisch in de wereld staan.

Wij zien gebeuren dat de beroepskrachten die allerwege de naam hebben deskundigen te zijn zich geplaatst zien onder supervisie omdat blijkbaar hun deskundigheid nog niet voldoende waarborg zelfs is voor het goed functioneren in het kader van het sociale werk.

is daar nog plaats voor de vrijwilliger?

Maar wanneer we deze verzwaring van de opleiding en deze nadruk op alle ingewikkeldheden en het onder supervisie werken van de deskundige en opgeleide beroepskrachten zien, dan rijst inderdaad de vraag of er nog wel plaats is voor de vrijwilliger. Ik stel u dus de vraag of er te midden van al deze ingewikkeldheden, te midden van alle beroep op de deskundigheid nog wel plaats is voor de vrijwilliger die wel vaak gekarakteriseerd wordt als iemand die in zijn vrije tijd zonder opleiding datgene doet waar een ander die met veel ervaring dagelijks en hele dagen lang werkt op grond van opleiding, wellicht beter zou kunnen functioneren.

De vrijwilliger wordt vaak gezien als iemand die alleen maar die opleiding mist. Dat is dan een vergelijking met de beroepskracht, waar onherroepelijk een aantal consequenties uit voort komen die de vrijwilliger alleen maar in een negatief daglicht kunnen plaatsen. Het lijkt dan of er voor de vrijwilliger alleen maar plaats is zolang er gebrek bestaat aan beroepskrachten. Zijn er eenmaal voldoende deskundig opgeleide mensen dan zal de vrijwilliger kunnen en moeten verdwijnen — als hij erg actief is blijft er misschien nog de mogelijkheid over om enveloppen te adresseren waarvoor men anders een betaalde kracht zou moeten nemen.

zakelijkheid allerwege

Dat optreden van beroepskrachten zien we bij de zorg om de mens allerwege. Ik zou zelfs kunnen zeggen dat het optreden van deskundigen bijna een kenmerk is geworden van onze maatschappij, waarin allerlei menselijke verhoudingen buiten het gezin en buiten de vriendenkring steeds meer geïnstitutionaliseerd worden, steeds meer gebonden worden aan bepaalde min of meer zakelijke en gereglementeerde relaties uitgaande van instellingen, bureaus en instituten.
Wanneer een huisvrouw ziek wordt dan bedenkt ze dat ze gelukkig lid is van een 'Kruisvereniging', die kan zorgen dat er een gezinshulp komt, die maakt dat het gezinsleven doordraait zo goed en zo kwaad als het gaat.
Wanneer er een bevalling op komst is dan wendt men zich tot een Kraamvereniging, tot een of ander bureau, waar men via lidmaatschap en via het invullen van een aantal formulieren — wanneer men althans precies aan de regels voldoet — de hulp kan krijgen van een kraamverzorgster.
Wanneer een echtpaar ruzie heeft dan wendt men zich — wanneer het hoog loopt — tot een Bureau voor Levens- en Gezinsmoeilijkheden, waar deskundige krachten zich opwerpen om de ruzie en de conflicten te proberen op harmonische wijze terecht te laten komen.
Wanneer er ruzies zijn tussen collega's in een bedrijf dan is daar de bedrijfsmaatschappelijk werkster die zich op deskundige wijze gaat bezig houden met deze conflictrijke menselijke relaties.
Zo is er de Raad voor de Kinderbescherming, zo is er de Kinderrechter, en zo is er de Reclassering, allen instanties die zich op deskundige wijze gaan opwerpen op het moment dat er ontsporingen optreden.
Deze instellingen, deze instanties, deze deskundige mensen die allemaal werken op een geïnstitutionaliseerde manier lijken belangrijker te worden dan de buurvrouw, die vroeger insprong bij ziekte en bij bevallingen, dan de buurman, dan de goede vriend en de wijze man of de wijze vrouw uit de omgeving, die niet wijs was in de zin van deskundig maar in ieder geval als wijs beschouwd werd, wat van iedere deskundige nu weer niet gezegd kan worden.
Het is zonder twijfel waar dat de kraamverzorgster van de Kraamvereniging de bevalling beter laat verlopen dan de buurvrouw vroeger deed. Het is zonder twijfel waar dat de maatschappelijk werkers van de Bureaus voor Levens- en Gezinsmoeilijkheden een beter theoretisch inzicht hebben in ontstaan en oplossingsmogelijkheden van huwelijksconflicten dan de buurvrouw of de buurman of goede vriend, of wijze man of vrouw, die zich daar vroeger mee bemoeide.

verschil tussen beroepsrelaties en gewoon-menselijke verbondenheid

De deskundigheid in de zin van het beschikken over theorie, het beschikken over methodes, is zonder twijfel vergroot; de organisatie is zonder twijfel verbeterd. En het is ook zo dat de vanzelfsprekendheid in deze relaties verminderd is. Dat de afstand tussen de mensen die zich in deze relaties begeven is vergroot. Het is iets anders

of een buurvrouw komt helpen bij ziekte of een gezinsverzorgster; het is iets anders of een goede vriendin terzijde staat bij een bevalling of een kraamverzorgster. En dat verschil is niet alleen gelegen in het gebrek aan deskundigheid van de één en het beschikken over deskundigheid van de ander. Het is ook zo, dat gezinsverzorgster, kraamverzorgster, maatschappelijk werker en wat voor deskundige krachten dan ook op een veel minder vanzelfsprekende manier functioneren dan die lieden die dat vroeger allemaal deden op een minder deskundige wijze. Het is een minder vanzelfsprekende manier in die zin, dat het minder rechtstreeks uit de mensen en uit een persoonlijke bewogenheid voortkomt. Het is een minder rechtstreekse en minder vanzelfsprekende manier, omdat het een manier is die meer gebonden is aan de regels en vormen die inhaerent zijn aan het bestaan van instanties, instellingen, instituten, bureaus of wat dan ook.
De beroepskracht is q.q. gebonden aan een bepaalde functie. Een functie die onmiddellijk bepaalde grenzen stelt aan de relatie die hij met een cliënt aangaat. Hij vervult die functie op een eigen manier en er zijn zeker grote individuele verschillen tussen de wijze waarop verschillende beroepskrachten een en dezelfde functie vervullen. Verschillen in de aard van de relaties die zij met hun cliënten aangaan. Maar het bestaan van de functie impliceert ook het bestaan van een bepaald raamwerk waarbinnen die relatie moet vallen en het bestaan van bepaalde grenzen die vanwege de functie niet overschreden mogen worden. Het is de relatie die minder gekenmerkt wordt door het vanzelfsprekende samen lachen, samen verdriet hebben, samen zorg voor elkaar hebben en van elkaar houden en die meer gekenmerkt wordt door de instantie, door de zakelijke basis van de relatie en door de grenzen die het verbonden zijn aan een instantie nu eenmaal stelt.
Ik kan u misschien het meest duidelijk maken wat ik bedoel met het verschil tussen de zakelijke gebondenheid van de beroepskracht met de cliënt en de vanzelfsprekendheid in de relatie van de vrijwilliger met de cliënt door u een bepaald voorbeeld te geven dat indertijd op mijzelf bijzonder veel indruk gemaakt heeft. Ik las eens een dictaat van een maatschappelijk werker die een cursus gevolgd had om eigen deskundigheid nog te vergroten. En in die cursus wordt op een gegeven moment ter sprake gebracht, de wijze waarop men zou moeten antwoorden op persoonlijke vragen van de cliënt. Er werd als voorbeeld gegeven dat een maatschappelijk werker in gesprek was met een moeder van een aantal kinderen, daarbij advies gevende over de wijze waarop die kinderen zouden moeten worden opgevoed en de moeilijkheden die zich in de loop van die opvoeding al hadden voorgedaan en waar de moeder op een gegeven moment dan aan de maatschappelijk werker de vraag stelt: 'Hebt u eigenlijk zelf kinderen?' En in dat voorbeeld werd als antwoord gesuggereerd: 'Mevrouw, is er in hetgeen ik u zo juist gezegd heb misschien iets waar u het niet mee eens bent, of dat u niet bevalt?' Dat is een interpretatie, de interpretatie dat dit namelijk het geval is, die naar alle waarschijnlijkheid wel juist is. Het is natuurlijk zo dat mensen gaan vragen naar dat al dan niet hebben van eigen kinderen wanneer ze een beetje geprikkeld raken over de adviezen die je hun geeft voor de opvoeding van hún kinderen. De interpretatie komt mij bijzonder deskundig voor. Anderzijds moet mij van het hart dat ik het een hele vreemde manier van gesprekvoeren vind. Er wordt namelijk een bepaalde vraag gesteld, er wordt diepzinnig geïnterpreteerd en er wordt gewoon géén antwoord gegeven.
Nu kan dat in bepaalde relaties goed werken, maar vanzelfsprekend en gewoon is het *niet*. Het is namelijk heel gewoon om te zeggen: ja mevrouw, ik heb wel kinderen, of: nee mevrouw, ik heb geen kinderen. En in dit verband moest ik denken aan een vrijwillige gezinsvoogd die mij op een gegeven moment vertelde: 'Als mensen mij vragen of ik kinderen heb, dan vertel ik altijd wat over mijn kinderen, want ik vind

het zo onhebbelijk dat ik altijd maar met hun kinderen zou bezig zijn, terwijl ik ze het recht zou ontzeggen om op een gegeven moment ook over mijn kinderen vragen te stellen. Ik vertel ze van de schoolvorderingen, van de examens en ik vertel ze ook wel eens hoe moeilijk ik de opvoeding van mijn eigen kinderen vind.'

het waardevolle van beide soorten relaties

U moet nu goed begrijpen dat ik niet probeer te zeggen dat de maatschappelijk werker die antwoordt met: 'is er in hetgeen ik u gezegd heb iets dat u niet beviel', onjuist handelt en dat de vrijwilliger die iets over eigen kinderen vertelt juist handelt. In hun relatie kunnen beide op de manier zoals die aangegeven is juist handelen. Ik probeer er alleen mee aan te geven dat die relaties gezien vanuit deze voorbeelden blijkbaar zo *verschillend* zijn. Dat in de eerste relatie het niet het gewone huis-tuin-en-keuken-gesprek is met het antwoord geven op een gewone directe en vanzelfsprekende menselijke manier maar dat het kenmerk eigenlijk ligt in een interpreteren van wat die ander nu wel bedoelt, opdat die ander zich dit geheel bewust zal worden waarna er weer verder over gepraat zal worden, terwijl de vrijwilliger in dit verband antwoordt op een wijze zoals ieder mens vanzelfsprekend, namelijk zonder nadenken en zonder theorie, daarop geantwoord zou hebben. En het is niet gezegd dat het gebrek aan theorie, dat leidt tot het niet interpreteren, het niet duiden van deze vraag pertinent slecht zou werken; dat dus het gebrek aan opleiding alleen maar een kwalijk punt zou zijn. Het zou wel eens zo kunnen zijn dat juist deze vanzelfsprekendheid van de reactie, dit gewone menselijke op zich zelf, een waardevol facet is van een relatie, die in de relatie met de beroepskracht moet ontbreken.
Daar staat dus de deskundigheid tegenover. Het is zonder twijfel waar dat inzicht en begrip voor moeilijke situaties voor problematische individuen door middel van de theorie kunnen worden vergroot. Het is dan wel vaak een inzicht en een begrip langs een omweg, langs de omweg van het weten dat de dingen nu eenmaal zo zijn. Er is een hele lange tijd voor nodig voordat de deskundigheid iets van de directheid, iets van het vanzelfsprekende heeft teruggekregen. Het wetenschappelijk denken over de noodsituatie is iets anders dan het vanzelfsprekend meeleven mét die noodsituatie. In bepaalde gevallen kan het één net zo nodig zijn als het andere. De vrijwilliger mist over het algemeen dat wetenschappelijk denken over die situaties, over de relaties tussen de verschillende mensen die zich in die situatie bevinden, over het problematische van de individuen waarmee men als cliënt te maken heeft. Waar men dat in de eerste plaats ziet als een gemis, als een tekort, daar tracht men dat gemis wel weer goed te maken door al de vrijwilligers dan toch maar een stuk 'opleiding' te geven, een opleiding die noodzakelijkerwijs vol lacunes zit en alleen maar een vrij armelijke nabootsing kan zijn van de opleiding die de beroepskracht kreeg. Het is de vraag of een dergelijke opleiding eigenlijk zo zinvol is. Het gevolg is vaak dat de half en half opgeleide vrijwilliger de beschikking gekregen heeft over een aantal termen, over een aantal woorden die voordien niet tot de vocabulaire van de vrijwilliger hebben behoord.

termen, een gevaar voor werkelijk inzicht en persoonlijke betrokkenheid

Nu weet ik niet of u wel eens ervaren hebt hoeveel gemak je kunt hebben van woorden. Het is een manier om in contact met anderen vrij vlot aan te duiden wat je bedoelt. Ze geven je ook een manier om al het zorgelijke waar je op een gegeven moment mee bezig bent op een grote afstand te plaatsen. Ik geloof dat iemand die zegt: 'Mijn buurvrouw doet opeens zo gek, wat zou er met dat mens aan de hand zijn en ze zegt allemaal hele vreemde dingen en ze doet zo raar tegen d'r man en tegen d'r kinderen' op een *andere* manier bewogen is dan degeen die het opbrengt om te zeggen: 'Mijn

buurvrouw blijkt schizophreen te zijn.' De buurvrouw die gek doet tegen d'r kinderen is dichtbij. De buurvrouw die plotseling schizophreen blijkt te zijn, bevindt zich bij wijze van spreken op tien kilometer afstand. Op het moment dat het woord schizophreen valt is ze iemand geworden die ligt buiten die wereld van onze directe zorg en bezorgdheid. Dan is ze iemand geworden voor wie men de voor- en nazorgdienst van de GGD opbelt, meer dan op een andere manier te trachten hier hulp te bieden. Termen hebben vaak tot gevolg dat het inzicht, waartoe ze zouden moeten leiden, er weinig door wordt vergroot. Dat kan ook niet anders bij een noodzakelijkerwijs lacunaire opleiding. Ze hebben bovendien het bezwaar dat ze nu net aan het eigene dat gelegen is in de relatie van vrijwilliger met cliënt, dreigen schade toe te brengen. Ik geloof niet dat het opleiden van vrijwilligers in de zin van theorie en vooral van termen bijbrengen iets goed maakt van het gemis aan opleiding. Ik geloof wel dat het een heleboel kwaad kan doen aan datgene dat in het werk van de vrijwilliger nu juist het meest eigen is, namelijk aan de *nabijheid* van de mensen met wie men te maken heeft, aan het persoonlijk daarbij betrokken zijn, aan het bezorgd zijn en willen zorgen, aan het *geëmotioneerd* raken. Laten we het woord maar eens noemen want op dat punt maakt men zich nu eenmaal zo verschrikkelijk veel zorg over de vrijwilliger, die vanuit zijn eigen persoonlijkheid, vanuit zijn eigen conflicten, vanuit zijn eigen nare of prettige jeugdervaringen en met al zijn eigen emoties heet te reageren op de cliënt. Dat het kan zijn dat de cliënt dat als hartverwarmend ondervindt wil ik in dit verband even buiten beschouwing laten, maar het wordt genoemd als een bezwaar dat onmiddellijk verbonden is aan het werk van de vrijwilligers, die onvoldoende distantie tot hun cliënten kunnen opbrengen, om een juist overzicht te hebben van alle werkzame factoren. En die vaak zo zeer persoonlijk in de situatie betrokken raken dat het met het overzicht geheel mis gaat en zij gaan meespelen in de problematiek in plaats van bij het overwinnen van die problematiek leiding en steun te kunnen geven.
Het meer betrokken zijn, meer persoonlijk en emotioneel betrokken zijn van de vrijwilligers in het werk kan men in dit verband inderdaad zien als een gevaar. Als een gevaar dat onmiddellijk verbonden is met het grote voordeel dat tevens gelegen is in dit persoonlijk betrokken zijn, in dit emotioneel reageren. Het betekent een gevaar; het betekent ook een grotere hoeveelheid warmte. Het is nu maar de vraag, waaraan een cliënt op een gegeven moment de meeste behoefte heeft: aan het inzicht van een ander in zijn problematiek, in een wetenschappelijk verantwoorde methodiek of juist aan die warmte, aan die emotionele reactie. Aan die figuur die blijkbaar zo maar komt, niet omdat-ie moet van z'n baas, niet omdat anders z'n salaris niet wordt uitbetaald — begrijpt u mij goed, ik zeg het nu even vanuit de cliënt en niet vanuit de maatschappelijk werker — maar iemand die zo maar komt op grond van z'n bezorgdheid, op grond van z'n sociale bewogenheid.

de sociale bewogenheid van vrijwilliger en beroepskracht

Over die sociale bewogenheid van de vrijwilligers zijn bijzonder veel lelijke opmerkingen te maken. Men kan allereerst zeggen dat sociale bewogenheid wel iets te maken zal hebben met een hooghartige bemoeizucht van al diegenen die menen dat zij niet gefaald hebben waar anderen wél gefaald hebben. Men kan sociale bewogenheid ook vast wel interpreteren als een afweer van mensen tegen eigen mogelijkheden van onaangepastheid, waardoor men zich zo graag gaat bezig houden met onaangepastheid van anderen.
Men kan op velerlei manieren de sociale bewogenheid van de vrijwilliger interpreteren, wanneer men maar bereid is om de bewogenheid van de beroepskracht — en de beroepskracht stelt er over het algemeen prijs op om niet alleen als technisch appa-

raat maar ook als bewogen mens gezien te worden – wanneer men de bewogenheid van de beroepskracht dan maar op precies dezelfde manier interpreteert en het verschil niet legt in de drijfveren, die van beiden wellicht precies dezelfde zijn, maar het verschil hoogstens legt in de *wijze* waarop beiden de behoefte, die blijkbaar leidt tot het verrichten van sociaal werk, tot bevrediging brengen.

zou aan de vrijwilligers-relatie vaak voorkeur gegeven moeten worden?

Ik schetste u dat in onze maatschappij allerlei contacten zoveel zakelijker worden, zoveel meer worden geïnstitutionaliseerd. Dat zou wel eens de reden kunnen zijn waarom de problematiek van veel mensen allereerst benaderd moet worden met relaties waaruit dit zakelijke nu juist voor een groot deel is verdwenen, dus met persoonlijke relaties, met een vanzelfsprekende manier van optreden en men zou dan zelfs kunnen zeggen dat de ingewikkeldheid eerder het inschakelen van een vrijwilliger dan van een beroepskracht vereist. En dat is dan een wat extreem standpunt dat ik ter discussie graag aan u voorleg.
Het gaat dus om het inschakelen van iemand die niet gebonden is aan een functie, die niet gebonden is aan een instantie, die zich kan permitteren om er geen of weinig distantie op na te houden; die zich kan permitteren om een nacht lang over een cliënt wakker te liggen – wat voor een beroepskracht een bijzonder slecht teken heet te zijn en ook is.
Het lijkt mij ook dat de weerstand, die zeer vele mensen en zeker ook de mensen die als reclassenten te boek staan koesteren tegen instanties gemakkelijker overwonnen wordt door de vrijwilliger dan door de beroepskracht die q.q. veel meer een vertegenwoordiger van die instanties is. En zich ook meer dan een vertegenwoordiger in zijn gedrag kan beroepen op het komen los van het feit dat men gestuurd wordt.
Ik heb een ander frappant voorbeeld meegemaakt van een gezin dat zich heftig verzette tegen de inmenging van een gezinsvoogd die aangesteld was vanwege de gapperijen van één van de kinderen. Men achtte het komen van de gezinsvoogd, naar men zei, volstrekt overbodig want vanaf het moment dat de gezinsvoogd was aangesteld gapte het kind niet meer en men zag niet in dat er wellicht andere redenen waren om het contact tussen gezin en gezinsvoogd toch nog te laten voortduren. Tot op een dag waarop deze gezinsvoogd zei: 'Waarom denkt u eigenlijk dat ik kom? U denkt toch niet dat ik gestuurd word door de kinderrechter en dat ik nu direct als ik hier geweest ben terug ren naar het bureau van de kinderrechter om rapport over u uit te brengen. Ik kom alleen maar omdat ik het zelf wil.' En toen sloeg inderdaad de hele situatie om. Wat als inmenging gevoeld was had veel meer het karakter van hulp gekregen en twee maanden later, toen de gezinsvoogd vragenderwijs voorstelde om de kinderrechter te adviseren de ondertoezichtstelling op te heffen, volgde het verzoek van de zijde van de ouders om te vragen of de ondertoezichtstelling met een jaar verlengd zou kunnen worden. Uitsluitend en alleen op grond van het feit dat deze man niet gezien werd – omdat hij vrijwilliger was – als komende van de instantie door wie men zich bedreigd voelde.

supervisie van vrijwilligers gewenst

Ik zei u zo juist dat er naar mijn mening iets zeer eigens kan liggen in het werk van de vrijwilliger, juist door dat persoonlijk betrokken zijn in de gehele situatie. En dat er aan dat persoonlijk geïnvolveerd zijn ook wel degelijk gevaren zijn verbonden.
Bovendien kan het wel niet anders of alle vrijwilligers die zich omringd zien door beroepskrachten en die zich omringd zien door een hoeveelheid literatuur die de aandacht vestigt op de ingewikkeldheid van alle menselijke situaties, worden weleens onzeker.

Gezien de gevaren van dat persoonlijke geïnvolveerd zijn, deze begrijpelijke onzekerheid van het individu dat zich met mensen in nood bezig houdt, lijkt mij 'supervisie' van vrijwilligers zeker gewenst. Supervisie door een beroepskracht die met behulp van de deskundigheid en met behulp van de distantie die hem of haar als beroepskracht eigen is, de mogelijkheid heeft om waar nodig het persoonlijk betrokken zijn wat te remmen en wat distantie aan de vrijwilliger bij te brengen op het moment dat deze alle distantie uit het oog dreigt te verliezen. Wat zekerheid te geven waar men zich verloren voelt gaan in de ingewikkeldheid van alle werkende factoren.
Hier in de supervisie kan de deskundigheid van de beroepskracht ten volle tot zijn recht komen, mits de beroepskracht daarbij niet uitgaat van het beeld van het beroepscontact als ideaal voor het contact van de vrijwilliger met de cliënt. Ook dat is een situatie die men in veel supervisie tegenkomt, waar getracht wordt door middel van de supervisie, evenals door middel van opleiding van de vrijwilliger, dan toch weer een soort beroepskracht te maken, zij het een minder goed opgeleide; door deze in de supervisie te brengen tot een vorm van contact met de cliënten die steeds meer gaat lijken op het contact dat de beroepskracht met zijn cliënten onderhoudt.
Het lijkt mij noodzakelijk dat wie supervisie geeft aan vrijwilligers allereerst overtuigd is van het strikt eigene en zeer positieve dat vrijwilligers bij gebrek aan opleiding kunnen aanbrengen in het sociale werk. Het lijkt mij dus strikt noodzakelijk dat de beroepskracht die supervisie geeft aan vrijwilligers voldoende ruimte laat aan de individuele dwaasheden van deze vrijwilligers – omdat in die dwaasheden ook hun kracht kan liggen –, zodat niet getracht wordt om elke relatie te dwingen in een bepaald keurslijf dat aan het persoonlijke element geen recht doet wedervaren. Het lijkt mij noodzakelijk dat de beroepskracht die supervisie geeft aan vrijwilligers daarmee niet bijdraagt tot een vergroting van de onzekerheid door de nadruk die gelegd wordt op eigen deskundigheid. Alleen wanneer de rijkdom van menselijke relaties, die zich niet vatten laat in welke deskundige theorie ook, in het oog wordt gehouden, is het mogelijk om in supervisie de vrijwilliger te laten komen tot een zo rijk mogelijke ontplooiing van de mogelijkheden in *zijn* contacten met de cliënt.

In de antwoorden van mevrouw Zeldenrust aan de woordvoerders van de vier discussiegroepen kwamen nog verschillende aspecten naar voren die we de lezers niet willen onthouden.

● Daar was allereerst de vraag van groep I of er wel altijd zulk een scherp onderscheid gemaakt moet worden tussen begrip en termen en of het vrijwilligers wellicht kan helpen om door het kennen van *algemeen* gebruikelijke termen (in maatschappelijk werk, psychologie, psychiatrie en sociologie) een ruimer inzicht te krijgen. En ook om zonder veel omslag te begrijpen waarover de beroepskracht het heeft, hoezeer deze ook spaarzaamheid zal moeten betrachten in het gebruik van vaktermen.

Hierop antwoordde de inleidster onder meer:[1]

Wanneer men zegt dat termen nuttig zijn om inzicht te verwerven dan zou ik willen beweren dat het niet de termen zijn waardoor men inzicht krijgt maar dat het inzicht allereerst verkregen wordt door begrip van het bestaan van bepaalde verbanden tussen gedragingen en factoren die in mensen leven; dat inzicht verkregen wordt door begrip te krijgen voor de relativiteit, bij voorbeeld van de normen zoals die in verschillende groepen van de gemeenschap leven, daarmee al aangevende dat mijn betoog zeker niet gekant was tegen het instellen van een opleiding van vrijwilligers, alleen tegen bepaalde soorten van opleiding.

[1] Zowel de vragen als de antwoorden zijn allen in overleg met de inleidster bekort. – Red.

Dat men niet afkerig is van scholing en van termen is een ervaring die men algemeen bij vrijwilligers opdoet. Toen ik zei dat termen o.a. ten doel hebben om al datgene dat problematisch is verder van ons af te stellen, toen dacht ik er ook even aan dat dat één van de redenen is waarom we vaak behoefte hebben aan termen, omdat de betrokkenheid bij de dingen in de zin van 'buurvrouw is gek' vaak iets benauwends heeft en de term het geheel wel geruststellend wat verder weg plaatst. Vandaar dat er in de 'opleidingen' voor vrijwilligers zoveel verzoek is om termen te leren; natuurlijk ook omdat het voor ieder een bepaald houvast geeft. Nu geloof ik dat met de term alleen nooit en te nimmer inzicht wordt verkregen, immers de term die classificeert geeft alleen al door het classificeren geen inzicht. De heer Hutte had het zo straks over de onvoorspelbaarheid van het menselijk gedrag. Met de termen, de psychologische en de psychiatrische termen bij voorbeeld, leggen we eigenlijk meer de nadruk op de voorspelbaarheid van het menselijk gedrag. We hebben mensen bij voorbeeld in een vak gestopt en dat vak betekent dat ze die en die eigenschap hebben en dat en dat wel zullen gaan doen en dat en dat altijd van ze kan worden verwacht. Voor het begrip is dat niet altijd bevorderlijk. Het begrip wordt veel meer bevorderd door een zonder termen of althans zonder moeilijke termen met mensen bepraten dat de schijnbare onvoorspelbaarheid van het gedrag te maken heeft met het feit dat mensen niet zijn een optelsom van eigenschappen, noch dat mensen gekenmerkt zijn door een aantal termen, maar dat mensen in hun gedragingen altijd en altijd weer reageren op een bepaalde situatie. En de termen die zoveel gebruikt worden, die zo algemeen gangbaar zijn en die iedereen zo graag wil kennen missen praktisch altijd juist dat ene element van de situatie als factor in het veroorzaken van het gedrag van mensen.
Op het moment dat men komt tot begrip en inzicht op grond van de wisselwerking die er bestaat tussen mensen en de situatie waar ze in leven, is men wat minder van de voorspelbaarheid, de gemakkelijke voorspelbaarheid overtuigd, maar met de begrijpelijkheid is naar het mij voorkomt óók de moed om met lastige mensen door te gaan groter geworden. Je verwacht namelijk veel minder dat ze altijd weer hetzelfde zullen doen en je bent minder gauw teleurgesteld wanneer ze wat minder positief reageren dan je op grond van bij voorbeeld en bepaalde categorie, een bepaalde term verwacht zou hebben.
Wanneer men maar die wisselwerking tussen situatie en persoon voortdurend in het oog houdt, wat ook betekent dat men veel meer oog heeft voor de soepelheid en de veranderbaarheid van mensen dan als men ze in een categorie gestopt heeft, dan valt er meer mee te werken en dan is het inzicht groter dan wanneer de man geclassificeerd is. U zult in een psychologisch of psychiatrisch rapport zelden tegenkomen: deze man heeft stralende ogen. Toch is het een essentieel gegeven in het contact. Deze rijkdom van die stralende ogen of van wat voor ogen dan ook of van de manier waarop-ie z'n haar kamt, wat allemaal meespeelt in de relatie tussen mensen, die vindt u in de termen nooit terug en het zijn toch de dingen waar u op een gegeven ogenblik mee werkt en mee te maken hebt. Net zoveel als met die termen. En ik ben een beetje bang van termen, dat is u duidelijk.

● Wanneer een vrijwilliger – zoals de inleidster meent – in zijn waarde gelaten moet worden en zijn eigenaardigheden niet noodzakelijk gebannen moeten worden door hem te persen in het keurslijf van een bepaalde methodiek en een omlijsting van handelingen en gedragspatronen, waarnaar de vrijwilliger zich moet richten, vragen wij ons af of een 'superviserende' beroepskracht dit kan.
Is dat niet eerder de taak van een psycholoog?
En dan nog dit. Kan een reclasseringsambtenaar door zijn begeleiden de vrijwilliger voor een bepaald geval meer geschikt maken en hoe bepaalt hij deze geschiktheid?
Aldus de vragen van groep II.

Ik ben geneigd ook bij de beroepskracht niet in de eerste plaats een beroep te doen op zijn deskundigheid als wel op zijn volwassenheid. Ik geloof namelijk dat dat een allereerste eis is voor het geven van supervisie en zeker voor het geven van supervisie waarbij de mensen in hun eigen waarde worden gelaten. Wanneer geëist wordt dat die vrijwilliger in zijn eigenheid dus ook met zijn eigenaardigheden wordt gerespecteerd, dan is daarvoor wel nodig dat de deskundige bij voorbeeld de eigen deskundigheid wat relatief ziet en dat vereist wel een stuk volwassenheid als je ten slotte jaren lang bezig geweest bent je met pijn en moeite deze deskundigheid eigen te maken om dan toe te geven dat het misschien niet alleen deskundigheid is die het doet.
Ik geloof dus inderdaad dat er hele speciale eisen gesteld moeten worden voor het geven van supervisie door een beroepskracht. Ik ben niet geneigd om dat te verbinden aan een bepaalde opleiding en ik ben er dan ook zeker niet van overtuigd dat een psycholoog q.q. bij voorbeeld meer geschikt zou zijn tot het geven van deze supervisie. Dat is nog iets anders dan dat men op een gegeven moment stelt dat het nuttig is om een psycholoog bij de hand te hebben om die ook over bepaalde dingen raad te vragen, maar ik zou dus niet de supervisie uitsluitend en alleen aan psychologen of mensen met een psycho-analyse achter de rug of iets dergelijks willen toebedelen.
Wat 'het geschikt maken voor een bepaald geval' betreft: ik zou allereerst willen zeggen dat we niet moeten uitgaan van het ideaal dat iedereen uiteindelijk geschikt te maken zou moeten zijn voor ieder geval. Ik geloof dat het eigenlijk wel verstandig is om reëel te zeggen dat sommige mensen andere mensen niet liggen, domweg, en dat je dan beter er niet aan moet beginnen; dat het weinig zinvol is om daar dan zo noodzakelijk te gaan geschikt maken. Iets anders is dat men in het kader van een bepaald contact tussen vrijwilliger en cliënt bij voorbeeld als supervisiegevende kan ontdekken dat bepaalde eigenaardigheden, bepaalde instellingen van normen van déze vrijwilliger niet ten gunste van de reclassering van déze cliënt werken. In dat geval bestaat inderdaad in veel gevallen de mogelijkheid dat de supervisor deze vrijwilliger, aangenomen dat er toch een stuk positieve relatie is, geschikt maakt voor het werken met deze cliënt. Niet door hem adviezen te geven omtrent de wenselijkheid van bepaalde gedragingen, andere dan deze vrijwilliger nu net getoond heeft of door overduidelijk aan te tonen dat dit of dat fout is maar veel meer door met de vrijwilliger samen te gaan ontdekken en vooral de vrijwilliger te *laten* ontdekken wat er op een gegeven moment bij een bepaalde cliënt aan de hand zou kunnen zijn en hoe in die relatie door de vrijwilliger en door de cliënt wordt gereageerd. Mijn ervaring is dat dat ook met niet opgeleide vrijwilligers bijzonder goed lukt. Mijn ervaring is ook dat vrijwilligers dan voor het vinden van benaderingsvormen van bepaalde cliënten vaak veel inventiever zijn dan welke deskundige ook. Ik ben zelf in mijn contact met vrijwilligers altijd verbaasd geweest over alle mogelijkheden die deze mensen zagen in de benadering van bepaalde cliënten waar allerlei mensen al op vastgelopen waren. Mogelijkheden die vaak in een ander vlak lagen dan diepzinnige psychologische benaderingen, die bij voorbeeld meer te maken hadden met het samen repareren van een bromfiets, maar die uiteindelijk beter bleken te werken dan die diepzinnige psychologische benadering, terwijl mijn ervaring ook was dat in een gesprek over de reacties van cliënten en over de reacties van die vrijwilliger zo bijzonder vaak, mits de supervisor inderdaad deze accepterende houding heeft, de vrijwilliger zelf ontdekt wat eraan schort

● Zijn er criteria te bedenken voor de gevallen die uitsluitend bij een beroepswerker thuis behoren en andere die naar een vrijwilliger doorverwezen behoren te worden? Of zou de inleidster in alle gevallen vrijwilligers willen inschakelen en de beroepskracht alleen de rol van supervisor willen toekennen? Moet deze supervisie actief of passief zijn?

Voor de hand liggend is natuurlijk, en dat is wat men meestal hoort, om te zeggen: de makkelijke gevallen voor de vrijwilligers en de moeilijke gevallen voor de beroepskrachten, waarbij dan het onderscheid tussen makkelijk en moeilijk uiteraard voorbehouden blijft aan de beroepskracht.
Op allerlei gronden kan men mensen en gevallen en situaties indelen in makkelijk en moeilijk, zij het dat de meningen daarover waarschijnlijk erg zullen verschillen. U hebt misschien in mijn inleiding beluisterd dat dat niet het enige aspect is, dat ik zou willen laten gelden bij de vraag of een vrijwilliger of een beroepskracht wordt ingeschakeld, omdat ik daareven genoemd heb die vraag: waaraan heeft de cliënt in dát stadium van zijn leven waarin hij verkeert, worstelt met die problematiek waarmee hij te maken heeft, de meeste behoefte? Aan wat voor soort relatie, aan wat voor aard van contacten is er van de cliënt uit gezien het meest behoefte en aansluitende bij die behoefte is er wellicht ook de meeste kans om uiteindelijk het doel te benaderen dat we bij voorbeeld in de reclassering wensen te bereiken.
Op de vraag of die supervisie passief of actief zou moeten zijn in die zin dat de supervisor afwacht of iemand om supervisie komt vragen of dat actief georganiseerd wordt dat die supervisie altijd plaats vindt, zou ik waar organisatorisch de mogelijkheden daarvoor bestaan, voor het laatste willen pleiten. Die mogelijkheden bestaan op het ogenblik in veel gevallen juist niet bij een tekort aan beroepskrachten – althans tekort voor het supervisiewerk –, omdat ze te veel met een eigen taak belast zijn. Bovendien doet zich vaak de situatie voor, dat de vrijwilliger alleen maar voor supervisie of te wel om raad bij de beroepskracht aankomt op het moment dat hij bepaalde dingen niet weet of dat alles al vastgelopen is. Op dat moment blijkt supervisie zo bijzonder moeilijk te zijn, ook in de beleving van de vrijwilligers, omdat ze het gevoel hebben – en dat is ook één van de redenen waarom ze geloof ik vaak bijzonder lang doormodderen – dat die beroepskracht helemaal niet weet wat er allemaal aan de hand is en wat zich allemaal afspeelt. Met een zekere regelmaat ter hand nemen van de supervisie kan alleen al door de regelmaat het inzicht van de vrijwilliger vergroot worden. Terwille van de supervisie gaat de vrijwilliger zich ook meer dingen afvragen, terwijl bovendien gegarandeerd is dat de beroepskracht in de loop van de tijd voortdurend op de hoogte blijft van wat er aan de hand is en niet alleen wordt ingeschakeld op het moment dat alles in feite al in brokken ligt. En dat is dacht ik – ik weet niet of het in de reclassering ook zo is – de situatie die vrij vaak voorkomt.

● Het gebruik van het woord supervisie in de voordracht wijkt af van het begip dat hieraan in het beroepsmaatschappelijke werk wordt gegeven. Maar zou men dan niet beter van coaching kunnen spreken? En wat denkt de inleidster in dit verband van het *groepswerk* met vrijwilligers? Zou deze vorm van supervisie niet de voorkeur verdienen?
En ten slotte nog dit. Opvallend was in het betoog de tegenstelling tussen de eigenheid van de beroepswerker en de vrijwilliger. Maar de beroepskracht zal immers evenmin van sociale bewogenheid in zijn contact gespeend zijn en daardoor wordt de tegenstelling toch minder scherp.

Bij de beantwoording van vorige vragen heb ik al gezegd dat het, om een nuanceverschil aan te geven, nuttig is de zaken wat ver uit elkaar te trekken en ik heb natuurlijk de tegenstelling daarom ook wel scherp gemaakt.
Ik heb niet bedoeld te zeggen, dat er van sociale bewogenheid bij deskundige of beroepskrachten geen sprake zou zijn en alleen het feit dat zij beroepskracht zijn maakt dat zij die sociale bewogenheid op een andere wijze uiten en op een andere wijze hanteren.
De gebondenheid aan een bepaalde functie brengt al met zich mee dat het noodzakelijk is voor de beroepskracht, wil hij in leven blijven, dat hij zich op een andere

wijze tot zijn cliënten verhoudt dan een vrijwilliger op een gegeven moment kan doen. Nu uw opmerkingen over het begrip supervisie, waar u wellicht liever het woord 'coaching' of iets dergelijks gehoord zou hebben, omdat supervisie een woord is dat gebruikt wordt voor supervisie voor beroepswerkers, waarbij dan een andere grondslag geldt dan ik bedoelde bij het superviseren van vrijwilligers. Ik geloof eigenlijk, dat u daarbij een speciale stroming bij de superviserenden op het oog hebt en ik ben persoonlijk geneigd om te zeggen dat het prettig zou zijn wanneer de supervisie van beroepskrachten soms eens wat meer zou lijken op de supervisie zoals ik die voor vrijwilligers schetste. Dat ook daar alle reden is om aan de eigenaardigheden en de persoonlijke mogelijkheden van die beroepskrachten alle aandacht te besteden zonder er bij voorbaat van uit te gaan dat datgene wat anders is dan in het boekje staat q.q. fout is en gedurende de supervisie veranderd moet worden. Ik voel het zo, dat het een verschil in grondhouding is, of er uitgegaan wordt van de altijd aanwezige noodzaak om iets te veranderen of dat er uitgegaan wordt van een veel meer accepterende houding.
Daarnaast is dan gesproken over de *groeps*benadering in plaats van of naast de individuele benadering. Die groepsbenadering die ik in m'n inleiding niet genoemd heb omdat ik niet speciaal over supervisie sprak, is naar mijn mening een belangrijke mogelijkheid, niet alleen uit tijdgebrek maar ook omdat die iets zeer eigens te brengen heeft voor zowel 'opleiding' als 'supervisie' van vrijwilligers. Ik meen dat de individuele benadering daarnaast niet gemist kan worden, maar dat die groepsbenadering een zeer belangrijke aanvulling kan geven en bovendien de onderlinge steun van de vrijwilligers alleen al door uitwisseling van ervaring bijzonder veel kan vergroten.

DE VRIJWILLIGER

in het gezinsvoogdijwerk

uit de werkpraktijk

Enige grepen uit gesprekken van gezinsvoogden in verschillende gevallen:

'Zoals ik met u kan praten, kan het thuis niet.'
'Bedoel je, dat jij dat niet kunt?'
'D'r valt met mijn ouders niet te praten. Je kan alleen maar herrie met ze krijgen. Ze snappen niks. Zij weten alles en ik ben een snotneus. Er zijn maar twee dingen mogelijk: of je houdt je mond, of je ligt met ze overhoop.'
'Maar vind je nou werkelijk dat ze 't altijd bij het verkeerde eind hebben?'
'Ze zijn zelf zo kinderachtig als wat. Ze hoeven mij niks te vertellen. Laat ze maar eens wat meer op zich zelf letten. Mijn vader is voor mijn moeder een treiterkop tot en met. Mijn moeder zit liever de godganse dag bij de buren thuis.'
'Als je 't mij vraagt, dan geloof ik, dat je het me nou toch bepaald erg eenzijdig voorstelt, Meindert! Het zal best waar zijn, dat het tussen je ouders ook niet altijd botert. En ik wil ook best van je aannemen, dat een gesprek tussen jou en je ouders al gauw verkeerd uitpakt. Maar ik meen toch werkelijk, dat je hier al te veel de fout bij je ouders zoekt en veel te weinig naar je eigen houding kijkt.'
'Hoe zo? . . .'

. . . . . .

. . . . . .

'U moest er eens dag in dag uit zo voor staan. Ik geef het u te doen, om die straatmeid behoorlijk groot te krijgen. Dacht u nou heus, dat ze zich ook maar iets van je aantrekt. U moest maar eens in mijn schoenen staan!'
'Maar het is toch een poos een stuk beter gegaan . . .'
'Ja, wat dacht u . . . Dat was uit pure angst. Ze dacht toen: nou moet ik uitkijken, anders bergen ze me op. Maar toen ze merkte, dat het niet gauw zo'n vaart loopt, ging ze weer gauw haar oude gangetje. Ik weet het niet meer, ik zie er geen gat meer in. Tegen ons doet ze geen mond open. Noch m'n man noch ik hebben enige vat op haar . . . Bah!'
'Mevrouw Jansen, ik weet heus wel, dat het allemaal erg beroerd voor u is. Maar toch geloof ik, dat u de zaken wat Corrie betreft veel te zwart ziet. U weet, dat ze de laatste tijd tegenover mij veel minder gesloten is dan tegenover u beiden. En . . .'

'Ach wat! Ze zal met u wel weer mooi weer spelen. Zo slim is ze wel. Ik zie nog maar één ding: ze moet in een tehuis, waar ze een tijd lang flink wordt aangepakt. Nu is ze nog vijftien, straks is het helemaal te laat . . .'
'Ja, ik hoop niet dat u me erg eigenwijs zult vinden, maar toch heb ik volgens mij wel reden om er niet zo hopeloos over te denken als u op 't ogenblik . . .'
'. . . ?'
'Ja, ik heb de laatste twee keren heel veel met haar kunnen praten en u moet me echt geloven als ik zeg, dat daar niets geen komedie van haar kant aan te pas is gekomen. Integendeel! Ik zal u eens wat zeggen: Corrie wil heel, heel wat anders! U zult 'r wel raar van opkijken . . .'
'Wat bedoelt u?'
'Ze wil twee dingen: in de eerste plaats zou ze graag bij uw zuster, tante Riek, in huis willen en ten tweede wil ze naar de mode-vakschool.'
'Wat zegt u? Als-je-me-nou! Wat een kolder! . . . Is zij nou gek of zijn wij het!'
'Neen, mevrouw Jansen, nou moet u eens niet zo gauw oordelen. Nou moet u eens even goed naar mij luisteren . . .'

. . . . . .

. . . . . .

'Sinds uw laatste gesprek met Henk, vorige week, is hij in eens thuis veel prettiger.'
'O ja? Zo.'
'Ja, toen hij 's avonds thuis kwam, na zijn bezoek aan u, kregen we zo samen onverwachts een heel gesprek. Hij had het ook over u. Hij zei, dat hij het contact met u erg plezierig vond, dat hij er veel aan had. Dat was eigenlijk de eerste keer in de drie maanden, dat we u kennen, dat hij er met mij over praatte. We hebben het over een heleboel dingen met elkaar gehad. Ik vond het zelf niet gemakkelijk, maar ik was innerlijk toch erg blij . . . En na dat gesprek is er tussen ons wat veranderd . . . 't Is gek, hoe zal ik het zeggen. Het is de laatste week net, of hij in sommige dingen een beetje de plaats van zijn vader, toen die er nog was, wil innemen.'
'Hoe bedoelt u dat precies?'
'Zoals zondag bij voorbeeld: toen wilde de kachel niet goed branden. De schuif was kapot gegaan. Toen heeft-ie, zonder dat ik wat zei, de kachel gemaakt. En toen ik gisteren aan de kraan in de keuken stond te prutsen, omdat-ie lekte, zei hij, dat hij het 's avonds wel in orde zou maken. Er moest een andere pakking tussen en die zou hij wel meebrengen . . . Kijk ziet u, zo is zijn houding nooit eerder geweest.'
'Neen. Ik ben erg blij, met wat u me daar vertelt. Henk heeft met mij die laatste keer ook veel uitvoeriger en ook openhartiger dan daarvoor gepraat. Hij heeft toen ook, voor het eerst met mij, over zijn vader gesproken. En heel vanzelf kregen we het toen ook over zijn houding thuis, tegenover u en tegenover Liesje en Gerrie. Hij wilde er zelf over praten. Ik heb hoofdzakelijk naar hem zitten luisteren. Hij kwam met een heleboel kritiek. Op u, maar toch ook op hemzelf. Toen hij wegging, liet hij merken, dat hij erg blij was, dat hij over al die dingen eens had kunnen praten. Hij had het kennelijk al eerder gewild, maar steeds niet gedurfd . . .'

Hoewel het zeker interessant genoeg zou kunnen zijn, is het niet de bedoeling hier op de achterliggende problematiek in deze gevallen nader in te gaan. Slechts wilden wij dit artikel met deze brokstukken van gesprekken beginnen, ter illustratie van het werk van de gezinsvoogd in de praktijk. Wij dachten dat zo wellicht een directer beeld daaromtrent bij de niet-ingevoerde lezer wordt opgeroepen, dan een lang betoog zou vermogen te doen.

mede-opvoeder zijn

Gezinsvoogd zijn is mede-opvoeder zijn. Mede-opvoeder van een kind, veelal en bij voorkeur in zijn eigen, normale omgeving, dus bij zijn ouders thuis. Een kind, dat zonder bijzondere aandacht en steun in zijn normale omgeving het gevaar loopt flink scheef te groeien en ernstig met zijn leven in de klem te komen.
Dat mede-opvoeder zijn kan een zeer verschillende inhoud hebben.
Vaak zal de gezinsvoogd een partner zijn van de ouders; de ouders aanvaarden hem dan als een soort derde ouder over hun kind. Als een der ouders ontbreekt, blijkt de gezinsvoogd tot op zekere hoogte ook als een plaatsvervangende ouder te kunnen worden aanvaard. In weer andere gevallen zien we hem een brugpositie innemen tussen kind en ouders of omgekeerd. Of ook vinden wij hem soms terug als een oudere vriend-mentor van een puber of adolescent.
Niet zelden natuurlijk treden meerdere rollen tegelijk in dit mede-opvoeder-zijn naar voren. Ten dele is het vaak ook een kwestie van de persoonlijke instelling van de gezinsvoogd, wat hij – bewust of onbewust – van zijn positie tegenover ouders en 'pupil' maakt.
Voorts is het zo, dat soms ook de directe levensomgeving van de gezinsvoogd – speciaal zijn eigen gezin – op bepaalde wijze in de relatie met de ouders of het kind direct meespeelt. Bij voorbeeld als identificatie-gelegenheid voor het kind, of als speeladres, als gelegenheid om rustig met elkaar te kunnen spreken, of om het kind louter een stuk gezelligheid te bieden, enz.

het specifieke karakter van het helpen door de vrijwillige gezinsvoogd
Het helpen, zoals de vrijwillige gezinsvoogd dat doorgaans doet, vertoont een specifiek karakter. Om dit duidelijk te maken willen we een vergelijking maken met die wijze van helpen, waarbij sprake is van een 'behandeling van moeilijkheden'. 'Behandelen' als vorm van helpen in het maatschappelijk werk wil zeggen: een planmatig bestrijden van bepaalde factoren die de cliënt in bepaalde opzichten kwetsbaar of niet-opgewassen doen zijn, alsmede een planmatig versterken van de eigen vermogens van de cliënt om zelfstandig de moeilijkheden te kunnen trotseren. Het vrijwillige helpen draagt echter doorgaans een geheel ander karakter. Daarbij is sprake van een persoonlijk-bij-de-ander-zijn, van een mee-doen in en mee-dragen van de situatie van de ander, met als oogmerk die situatie met *vereende* kracht de baas te worden.
Bij 'behandelen' dient de helper het zwaartepunt te zoeken in het stimuleren van de zelfwerkzame vermogen van de cliënt. De vrijwilliger helper daarentegen zal als regel vanuit het *gezamenlijk* dragen van de verantwoordelijkheid voor de situatie, er toe kunnen – soms moeten – komen, ook zelf initiatieven of beslissingen te nemen voor de ander.

Deze wijze van helpen, dus dit persoonlijke meedoen met de ander en vervolgens ook in zekere zin in de plaats van de ander treden stemt, dunkt ons, overeen met de meest gangbare betekenis van het woord helpen. Helpen in de zin van 'behandelen legt in wezen het accent op *leren* om zelf te doen. In de andere aangeduide vorm van helpen ontbreekt dat leer-acent (wat natuurlijk niet wil zeggen dat desondanks bij voorbeeld ouders in een soms jarenlang contact met een vrijwillige gezinsvoogd, onopzettelijk niet het nodige van hem leren). Het onderscheid tussen beide vormen van helpen zou ook kunnen worden verduidelijkt door te vergelijken de leerkracht, die de leerling leert zelf zijn rekenvraagstukken op te lossen, en anderzijds de vriend, die begaan met zijn lotgenoot er op een gegeven ogenblik toe komt, met hem samen, of zelfs wel in plaats van hem, de rekenvraagstukken uit te werken en op te lossen.

de toelaatbaarheid van de vrijwillige gezinsvoogd

De toelaatbaarheid van een zodanig optreden van deze vriend zou te bepleiten zijn, in zoverre een actueel onvermogen van de betrokken leerling samen zou gaan met een noodzaak, dat zijn rekenvraagstukken onmiddellijk worden opgelost. Wellicht kan het moeilijk zijn ten opzichte van de reken-leerling een zodanige noodzaak vast te stellen, maar in het gezinsvoogdijwerk blijken dergelijke situaties zich menigvuldig te kunnen voordoen, zij het dan dat zowel het 'actuele' als het 'onmiddellijk oplossen' in ruimter tijdsbestek begrepen moet worden. Het probleem — van de toelaatbaarheid van zulk helpen — spitst zich evenwel toe, wanneer het in bepaalde situaties in principe doenlijk is te achten, de zelfstandige opvoedingscapaciteit der ouders voldoende te vergroten, dus om een leerproces, een 'behandeling' te doen plaatshebben.

Zou in die gevallen de vrijwilliger als gezinsvoogd van het werk moeten worden teruggehouden? Een radicale vraag ter beantwoording waarvan wij enige opmerkingen in overweging willen geven.

alledaagse solidariteit en perfectionistische strevingen

In de realiteit van het dagelijkse leven wordt het, naar het ons voorkomt, in velerlei opzicht vrij gewoon gevonden, dat mensen elkaar met betrekking tot persoonlijke tekortkomingen wederzijds opvangen. Men zou kunnen zeggen, dat men hier doorgaans handelt vanuit een instelling, die simpelweg uitgedrukt hierop neerkomt: 'ieder mens is maar een beperkt uitgegroeid wezen met fouten en eigenaardigheden. Als het zo uitkomt, vang je elkaar een beetje op. Wat jou niet zo goed afgaat, lukt mij beter — en omgekeerd. Zo komen vele dingen in het leven, die anders spaak zouden lopen, toch nog vaak op hun pootjes terecht.'

Wij kunnen hierbij denken aan bij voorbeeld verhoudingen tussen gezinsleden, familieleden, buren, vrienden, goede kennissen, collega's, enz. Ook schijnt het ons toe, dat bij deze alledaagse beleving van onderlinge solidariteit, voor 'helper' en 'geholpene' beiden, het feit van het *gezámenlijk-sterker* staan vaak als minder tragisch zal worden beleefd dan het signaleren — en het moeten oplossen — van de fundamentele nood van het *alléén-zwak* staan.

Wij menen, dat ook de aangeduide wijze van helpen door de vrijwillige gezinsvoogd vanuit deze mentaliteit van onderling dienstbetoon kan worden verstaan. En dan menen wij hieraan toch wel de conclusie te moeten verbinden dat zowel het beginsel van de persoonlijke vrijheid der ouders als ook het beginsel van de menselijke onderlinge verbondenheid, bescheidenheid moeten opleggen aan radicale — zeg: perfectionistische — neigingen met betrekking tot persoonlijke hulpverlening.

Natuurlijk is de strekking van deze opmerkingen niet, ook maar iets te kort te willen doen aan de betekenis van moderne maatschappelijk werk-idealen voor de praktijk van het huidige samenleven. Slechts willen we er voor pleiten, dat levenspraktijk en idealen van moment tot moment elkanders waarde en recht dienen te (h)erkennen.

betekenis van de eigen levenservaring van de gezinsvoogd

Na bovenstaande belichting van de karakteristieke wijze van helpen door vrijwilligers zal het duidelijk zijn, dat voor de vrijwilliger als gezinsvoogd vereist is, dat hij op grond van zijn persoonlijke levenservaring en actuele levensmilieu in staat is, op voor de ander vanzelfsprekende wijze een bepaalde positie als mede-opvoeder in een gezinsvoogdij-gezin in te nemen.

de justitiële hulp van de gezinsvoogdij-hulp

Een belangrijk algemeen aspect van de gezinsvoogdij-hulp is de justitiële ondergrond ervan. De gezinsvoogd verkrijgt zijn positie krachtens een beslissing van de kinderrechter. Er zit een duidelijk machtselement in die positie. De ouders en het kind staan

in zekere zin ten aanzien van de bemoeienis van de gezinsvoogd in een dwangpositie. Voor de ouders zowel als het kind dreigt eventueel een nog veel ernstiger ingreep in hun persoonlijke vrijheid, wanneer zij tegen de hulp zouden ingaan.
Uiteraard zal dit machtselement in de beoogde hulprelatie normaliter niet op de voorgrond mogen treden. Men zou wellicht zelfs aan de positieve zin van dit element op de achtergrond van een hulprelatie, die zich dient te kenmerken door een samen-in-de-situatie-zijn, kunnen twijfelen. Een feit is evenwel, dat het justitiële moment voor de totstandkoming van deze opvoedingshulp in de meeste gevallen niet gemist kan worden, terwijl ook de continuïteit van de hulpverlening er stellig door bevorderd wordt. Misschien is ook waar, dat in bepaalde gevallen door psychologische gegevenheden bij de betrokkenen, een beslissing van bovenaf het kunnen aanvaarden van de hulpverlening vergemakkelijkt. Dit zal evenwel zeker niet in de meerderheid der gevallen zo toegaan, terwijl het zeer de vraag is, of die gevallen in aantal kunnen opwegen tegen de gevallen waar het tegendeel het geval is, namelijk: waar vergroting van de weerstand tegen inmenging van buitenaf en een versterkt innerlijk verzet tegen de helper, gesymboliseerd als representant van het gehate machtsapparaat, het gevolg is. Overigens is het wel zo, dat bij de beslissing van de kinderrechter tot ondertoezichtstelling (gezinsvoogdij) de mate van bereidheid tot aanvaarding van zodanige hulp door de betrokkenen, speciaal de ouders, een belangrijke overweging vormt.
Dit duidt er reeds op, dat het in de aanvang reëel werkzame machtselement, zowel als de eventueel verwekte of versterkte negatieve reacties bij de betrokkenen, zo goed mogelijk in het verdere werk dienen te worden uitgeschakeld. Met mevrouw Zeldenrust — zie haar uiteenzetting in dit nummer — menen wij, dat de vrijwilliger, ondanks zijn officieel verkregen status, door zijn sterk 'voorteken' van vrijwilligheid, als gezinsvoogd relatief veel gemakkelijker dan een functionaris van een instelling die uitschakeling zal kunnen bereiken.

begeleiding is dubbel gewenst

Toch willen wij deze opmerkingen over het machtselement in het gezinsvoogdijwerk niet afsluiten zonder met nadruk nog op de volgende kwestie te hebben gewezen. Zoals reeds werd opgemerkt zijn ouders en kind gehouden op straffe van veel ernstiger ingrijpen in hun persoonlijk leven (ten aanzien van de ouders: ontzetting uit de ouderlijke macht, en ten aanzien van het kind bij voorbeeld: straf-tenuitvoerlegging of uithuisplaatsing) de hulpverlening te aanvaarden en daaraan mede te werken. Juist daarom heeft de samenleving in versterkte mate de plicht, ervoor zorg te dragen dat de geboden hulpverlening ook inderdaad voor de betrokkenen voldoende positieve waarde zal kunnen opleveren. En dan klemt des te meer, dat de vrijwillige gezinsvoogd met zijn niet te onderschatten specifieke mogelijkheden als mede-opvoeder toch niet geheel op eigen wijsheid behoeft te zijn aangewezen. Dan achten wij het een dubbele noodzaak — én voor de vrijwilliger én voor de gedwongen betrokkenen — dat de gezinsvoogd een zodanige begeleiding bij zijn werk ontvangen kan, dat de verantwoordelijkheid voor zijn hulpverlening reëel wordt gedeeld door de beroepskracht. Deze beroepskracht heeft ten slotte de bijzondere bekwaamheid verworven de hulpverleningssituatie zo goed mogelijk te beoordelen en de daarbij vereiste middelen vast te stellen. Het ware niet verantwoord, de vrijwilliger — in het directe belang van het betrokken gezin — deze (bege)leiding hier te onthouden.
Tot besluit van dit artikel willen wij nog verklappen, dat vanuit de Landelijke Sectie Jeugdzaken — op bescheiden schaal — een onderzoek is gedaan naar de werkwijze en geëigende werkmogelijkheden van de vrijwilliger als gezinsvoogd.
Wij hopen u met het resultaat daarvan binnen afzienbare tijd nog nader te confronteren.

C. UITENBOGAARD

DE VRIJWILLIGER

in het reclasseringswerk

wat doet de vrijwilliger?

Een vrijwillige medewerker uit de rijen van onze vereniging in een kleine provincieplaats, die al een paar jaar getwijfeld had of hij niet te jong en eigenlijk wel geschikt voor het werk was, kreeg ten slotte op zijn verzoek een eenvoudig reclasseringscontact. Inderdaad liet de situatie zich aanvankelijk eenvoudig aanzien. Een wat zwak begaafde jongeman onder de hoede van een nogal dominerende moeder waarmee onze jonge vrijwilliger zijn eerste contact kreeg. Maar een plotseling gedwongen huwelijk met een meisje uit een 'mindere stand' gaf al spoedig een heel ander beeld. Het jonge paar wist een woonwagen te bemachtigen en leefde, ook na de komst van het kindje, feitelijk nog als een verloofd paar, dat er op de bromfiets op uit trok en de baby onbekommerd achterliet. Daarbij werden de vele bemoeiingen van de moeder een hindernis, die door de zoon en onze medewerker moesten worden afgewezen. En omdat de reclasseringsambtenaar, die in de hoofdplaats van de provincie woonde, op een bepaalde avond niet telefonisch bereikbaar was, had hij 'toen het weer eens spande' het advies van een oudere vrijwilliger, een vriend van hem, ingewonnen.

begrip, aanvaarding, volhouden

Dit is een zeer verkorte schets van een veel langer verhaal dat deze vrijwilliger deed in een groepsgesprek, omdat hij wel eens van beroepswerker en mede-vrijwilligers wilde horen of hij goed gehandeld had. Voor zich zelf had hij het gevoel nu 'door de wol geverfd te zijn' en veel meer zekerheid in het contact te hebben gekregen. Want – en dat was toch wel het meest typerende in zijn verhaal – hij meende ontdekt te hebben dat zijn 'pupil' met al zijn bravour toch eigenlijk *eenzaam* was. Hierdoor was bij hem begrip voor de situatie en voor de beide jonge mensen gegroeid, die vertrouwen begon te wekken. En deze vrijwilliger eindigde zijn verhaal in ongeveer dezelfde trant als die andere vrijwilliger in de grote stad, die in een interview voor ons ledenblad 'Van Mens tot Mens' zei: 'Ik geloof dat je naast, zowel als achter hem moet staan, als u begrijpt wat ik bedoel. Het overwicht moet vanzelf komen, dat kun je niet "maken". Maar, zoals ik al zei, het is dikwijls de moeite waard en daarom hoop ik er mee door te kunnen gaan.'

Het is uiteraard niet zo eenvoudig om een beeld van 'de' vrijwilliger in 'het' reclasseringswerk te geven. Maar vaak moet ik daarbij toch aan bovenstaand verhaal denken. Jammer dat ik het zo heb moeten bekorten. Maar ook in een van de schetsen in onze 'Leidraad voor vrijwillige medewerkers', dat een oriëntering voor het reclasseringswerk bedoeld te zijn, vinden we een typering die het citeren waard is.

'Hij (de reclassent) heeft een harde jeugd gehad, is daarna eenzaam gebleven en heeft nooit een huwelijk aangedurfd. Een van de rijkste en positiefste ervaringen van zijn leven is het jarenlang contact geweest met een vrijwilliger van onze vereniging, die inmiddels naar elders vertrokken is. "Hij was een vader voor mij, ik vertrouwde hem alles toe en hij stond altijd vol begrip tegenover mij, ook ten aanzien van mijn heus niet altijd fraaie liefdesaffaires." Hij meent dat hij niet opnieuw gederailleerd zou zijn wanneer bedoelde vrijwilliger nog maar in N. was blijven wonen, want ook lang na de beëindiging van zijn proeftijd bestond er een nauw contact tussen beiden. F. zal opnieuw vertrouwen moeten krijgen in een ander mens, wil hij nog iets van zijn leven terecht brengen.'

de positie van de vrijwilliger

Er is de laatste tijd nogal wat gesproken over de vrijwilliger in het maatschappelijk werk. Het gaat daarbij niet alleen om de vraag wat de vrijwilliger — bij voorbeeld in het reclasseringswerk — wel of niet doen kan, maar zelfs wel of er bij de toename van het beroepswerk en derhalve van de deskundigheid in het werk op den duur wel een plaats voor de vrijwilliger zou zijn. Dat is dan ook de reden dat onze Landelijke Sectie Reclassering zich hierop in het afgelopen jaar omstandig bezonnen heeft. In dit artikel wordt getracht de voornaamste punten van dit beraad — in een persoonlijke zienswijze — naar voren te brengen.

straf, krenking en reclasseringsopvang

Richten we nu eerst onze blik op 'het' reclasseringswerk. Uiteraard is geen enkele reclasseringssituatie regelrecht vergelijkbaar met de andere. Zoveel reclassenten, zoveel situaties. Dat neemt echter niet weg, dat iedere reclasseringssituatie met zich mee brengt dat we contact hebben met veroordeelde mensen. Mensen dus, die door omstandigheden — die van geval tot geval het onderzoeken waard zijn — met de strafrechter in aanraking zijn gekomen en door deze veroordeling in hun persoonlijkheid zijn gekrenkt. Zien we nu af van de omstandigheid dat ieder van hen deze krenking anders ervaart, dan blijft toch het feit van het 'zich getekend voelen', wat weer een gevoel van isolatie met zich meebrengt.
Men is er immers nooit zeker van hoe een ander — familielid, werkgever, verenigingslid, noemt u maar op — erover denkt en wellicht — zij het slechts onbewust — in zekere zin op de gevonniste neerziet.
Men behoeft zich slechts de gevoelens van een puber, die voor straf naar zijn kamer is verbannen, in te denken om de moeilijkheden die zich op dit niveau voor en na een veroordeling voordoen, te kunnen medeleven. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat een mens juist in *deze* periode zo gevoelig is voor de wijze waarop hij bejegend en tegemoetgetreden wordt. Het zgn. groene boek (een onderzoek naar meningen van 991 gedetineerden) staat er vol van. En met hoeveel instanties heeft men dan al niet te maken gehad (politie, officier van justitie, rechter en verscheidene gevangenisfunctionarissen).

Temidden van dit alles verschijnt de reclasseringsambtenaar. Als een reddende engel? Dat hangt er nogal van af. Maar in ieder geval als iemand, die als maatschappelijk werker de kunde bezit om de delinquent te leren begrijpen in zijn specifieke moeilijkheden; de rechter deskundig voor te lichten over alles wat met de persoon en de sociale situatie van de delinquent te maken heeft en soms ook na het vonnis — na een voorwaardelijke veroordeling of na een voorwaardelijke invrijheidstelling — de eerste opvang van het bij vonnis opgelegde contact met de reclasseringsvereniging. Is het wonder dat aan deze beroepswerkers hoge eisen van (des)kundigheid, inzicht en doorzicht moeten worden gesteld bij hun beroepscontact met delinquenten van aller-

lei slag – van schuldbeladen first-offenders[1] tot doorgewinterde recidivisten? Is het trouwens wonder dat het wel eens misloopt?
Dat alles vereist een brede beroepsopleiding en een behoorlijke mate van afstand nemen tot de emotionele kant van het werk, waarmede hij dagelijks geconfronteerd wordt. Een zekere afscherming en beveiliging, die o.m. met zich meebrengt een beperking van werktijd en van bereikbaarheid. Een onbeperkt zich geven aan het werk heeft al menig beroepswerker overstag doen gaan.
Deze nogal breedvoerige beeldvorming – en de insider weet wel hoe simplistisch bovenstaande schildering in feite nog is – was m.i. nodig om de situatie duidelijk te maken waarin eventueel de vrijwillige medewerker zijn intrede in het contact met de reclassent kan doen.

wat kan de vrijwilliger inbrengen?

Met welk doel? Om deze vraag enigermate bevredigend te kunnen beantwoorden zullen we proberen eens na te gaan wat de mogelijkheden zijn die een vrijwillige medewerker in het contact met de reclassent kan inbrengen.
We gaan daarbij uit van een goede en geschikte vrijwilliger en geven hiermede dus een ideaal-typische schildering, waaraan de vrijwilligers in het algemeen min of meer zouden moeten voldoen. Deze werkwijze heeft m.i. het voordeel dat uit deze beschrijving ongemerkt de voorwaarden te voorschijn komen die bij de *keuze* van de vrijwilligers een rol spelen.
De vrijwillige medewerker, wiens bereidheid tot het werk in eerste instantie voort zal moeten vloeien uit een zekere mate van natuurlijke aanleg tot contact met medemensen, heeft in alle opzichten het voordeel van een onbevangen, ongecompliceerde benadering van de veroordeelde medeburger. Deskundigheid speelt daarbij geen enkele rol. De wijze waarop hij de gekrenkte medemens – zoals dit in het begin van dit artikel summier geschilderd werd – aanvaardend tegemoet treedt, berust niet op een doelbewust werken, zoals dit de beroepswerker kenmerkt, maar op een in zijn grondhouding als mens aanwezige verdraagzaamheid met betrekking tot persoon en leven van de aan hem toe te vertrouwen reclassent. Het is deze natuurlijkheid die de reclassent zeer frequent tot steun zal kunnen zijn, indien dit door hem als echtheid wordt beleefd. Vooral in de justitiële sfeer, waar het contact nu eenmaal onder ongunstige voorwaarden starten moet, is deze 'vanzelfsprekendheid' van eminent belang.
De vrijwilliger heeft ook zijn grotere bereikbaarheid mee. In geval van (soms plotselinge) emotionele moeilijkheden bij de reclassent kan dit van groot belang zijn. Het is daarom wenselijk dat de vrijwilligers niet behoren tot de kring van druk bezette verenigingsmensen, hoezeer daaronder vaak personen gevonden worden die in alle opzichten aan de eerder gestelde kwaliteiten voldoen. Maar ook de medewerking van de echtgenoot(e) van de vrijwilliger kan in deze van betekenis worden geacht. Hun beider opvang – hoewel lang niet altijd nodig – *kan* een uiterst positieve bijdrage vormen de reclassent te helpen zijn gedragingen en stemmingen te reguleren.
De onbevangen, gewone omgang met elkaar heeft weliswaar zijn beperkingen, omdat de vrijwilliger – als kritisch levend mens zal hij de eerste zijn om dit te erkennen – nu eenmaal geen ideaal wezen is, maar het is nog zeer de vraag of de reclassent er wel op gesteld is zo volmaakt benaderd te worden. We zullen nuchter moeten blijven bedenken dat we elkaar in de samenleving steeds als sociaal gebrekkig functionerende wezens ontmoeten en 'ideale' mensen ons plegen te irriteren. We hebben allen moeten leren met het onvolkomene te leven.

[1] Personen die voor de eerste keer veroordeeld worden.

kracht en zwakte

Juist in dit sociale functioneren waarin de reclassent telkens dreigt te falen, vindt de vrijwilliger zijn specifieke bemoedigende taak. Hij heeft hierin immers zelf ervaringen opgedaan, al zijn deze – en hierin ligt een gevarenkant – van andere aard dan die van de ander. Uit ondervinding weten wij dat voor de vrijwilliger de vergelijking met eigen opvattingen over normaal sociaal gedrag als 'voorbeeld' voor de reclassent een wezenlijke bedreiging kan vormen voor het goede contact. De soepelheid die de vrijwilligers met betrekking tot deze normering moeten kunnen opbrengen, zal in ons land met zijn geestelijke erfenis van bevoogding en beïnvloeding, voorlopig nog wel een bron van voortdurend gesprek moeten blijven vormen.
Uiteraard is deze normering een kwestie van levenshouding en levensovertuiging. Niet voor niets spreekt Humanitas in haar doelstelling over 'de eerbiediging van de menselijke persoonlijkheid en de daaruit voortvloeiende erkenning van het recht op en de plicht tot zelfbestemming en zelfontplooiing' als een richtinggevend beginsel.

wat onder deskundigheid te verstaan?

Nu komen er bij sommige beroepsmaatschappelijke werkers nog wel eens bezwaren naar voren tegen deze zienswijze. Men wijst op de ondeskundigheid van de vrijwilliger en stelt daar eigen deskundigheid en beroepsverantwoordelijkheid in de hulpverlening tegenover. Nu blijkt er in de eerste plaats met betrekking tot deze deskundigheid in feite weinig bekend. Weliswaar zijn er een aantal hulpmiddelen aan te geven, die het de maatschappelijk werker mogelijk maken om de problemen, waarmede de cliënten (in ons geval reclassenten) worstelen, te helpen 'oplossen', maar het is vooralsnog moeilijk om hiervan een helder en afgerond beeld te krijgen. We zullen er hier dan ook niet dieper op ingaan. Het onderwerp is een apart artikel – maar dan van een meer deskundige zijde – waardig. In ieder geval blijkt deskundigheid slechts een betrekkelijk begrip en zal het gewenst zijn dat dit begrip – in het bijzonder in de verhouding tussen vrijwilligers en beroepswerker – door deze laatste sterk wordt gerelativeerd.
Er wordt trouwens naar onze opinie bij de genoemde tegenwerping de fout gemaakt als zou de vrijwillige medewerker als een soort van hulp van de beroepswerker te beschouwen zijn. Dit nu is niet onze bedoeling. Wij trachten juist te betogen, dat de vrijwilliger een *eigen* taak heeft, naast die van de beroepswerker. Een taak die kort gezegd – maar daardoor dus nogal ongenuanceerd uitgedrukt – zou kunnen neerkomen op het geven van 'samenlevingshulp' aan de cliënt. De problematische, therapeutische kant blijft het terrein en de verantwoordelijkheid van de beroepswerker, die hiervoor zo nodig weer het advies van wetenschappelijke werkers (psychiater, psycholoog) achter de hand kan hebben.
Zo gezien zouden we eigenlijk niet moeten spreken van het *overdragen* van het contact van de beroepswerker naar de vrijwilliger, maar over mede-inschakeling met een eigen opdracht van de (voor deze reclassent geëigende) vrijwilliger. Het mag tot een van de 'deskundigheden' van de beroepskracht gerekend worden dat hij op grond van zijn bekendheid met reclassent en vrijwillige medewerker tot de meest juiste combinatie kan beslissen.

onderlinge verhoudingen; samenspel

In veel gevallen zal de reclasseringsambtenaar weliswaar voor wat de relatie met de reclassent betreft vrijwel naar de achtergrond kunnen verdwijnen, maar in andere gevallen zal zijn mede-hulp telkens nodig blijken. Hij stapt er dus nooit voor honderd procent uit, maar blijft terzijde waakzaam. We zouden dit een vorm van begelei-

den willen noemen, die met de nodige aandacht – en dus ten koste van de tijd van de beroepskracht – zal moeten gebeuren.
Met betrekking tot de beroepsverantwoordelijkheid zouden we kunnen zeggen dat de vrijwilliger ondergeschikt is aan de reclasseringsambtenaar; in de onderling vastgestelde rol met betrekking tot de reclassent werkt men als nevengeschikten, ieder op zijn plaats en met een eigen inbreng.
Ondertussen verhelen we ons niet, dat er voor de vrijwilligers, zeker in moeilijke contacten, gevarenmomenten liggen. We denken hierbij bij voorbeeld aan een te grote betrokkenheid en bijgevolg te geringe distantie van de problemen rond de reclassent. En we noemden reeds de houding tegenover de andersmaatschappelijkheid. En zo zouden er meer punten te noemen zijn. We volstaan hiermede omdat we dit allemaal zo duidelijk in het betoog van mevrouw Zeldenrust vinden. De remedie ziet zij in een vorm van 'vrijwilligerssupervisie' door de beroepswerker, die de vrijwilliger als het ware weer verder helpt.
Alweer het *samenspel* dus. Naar onze opinie betekent de goede uitvoering van deze samenwerking tussen beroepswerker en vrijwilliger een verrijking voor het werk. Het is mij bekend dat de ambtenaren, die dit beginsel van harte toepassen, deze opinie delen. Dat neemt niet weg, dat in de praktijk dit samenspel, zeker in gevallen waar de problemen nog zo zeer overheersen, niet eenvoudig is. Er zijn wel theoretisch rollen te onderscheiden, zoals we hierboven geprobeerd hebben te schetsen, maar in de praktijk zal een rollenscheiding vloeiend moeten verlopen en daar zijn we als regel niet sterk in. We zullen er dan ook wijselijk niet te veel op ingaan. Hier ligt ongetwijfeld een breed terrein voor *research* zoals dit trouwens ook het geval is met de vraag hoe de reclassent zelve de relatie respectievelijk tot reclasseringsambtenaar en vrijwilliger beleeft.[1]

voorwaarden tot goed samenspel

Uit het voorgaande vloeien een aantal *voorwaarden* voort, waaraan een goed samenspel en dus een goede verhouding van beroepskracht tot vrijwillig medewerker zal moeten voldoen en we zullen deze hieronder puntsgewijs naar voren brengen.

- In de eerste plaats zal de vrijwilliger – maar ook de beroepswerker – bereid en geschikt moeten zijn tot dit samenspel. Bij het zoeken van vrijwilligers en de voorbereiding op hun taak zal ook hieraan dus aandacht moeten worden besteed.
- De vrijwilliger heeft er recht op dat hij in voldoende mate contact heeft met (begeleid wordt door) de beroepswerker. Daaronder valt in de eerste plaats het persoonlijke gesprek over het contact met de reclassent. Niet alleen op de momenten dat de vrijwilliger daartoe de behoefte heeft (dat heeft dan o.m. iets te maken met de bereikbaarheid van de beroepswerker) maar ook op andere tijden door bezoek van de beroepswerker aan de vrijwillige. Om maar eens een maat voor de coaching te noemen zouden wij willen stellen: ten minste eens in het kwartaal.
- En dan is er nog het goed en regelmatig (niet al te frequent) georganiseerde *groepscontact*, bij voor beeld eveneens ten minste vier maal per jaar. Hier spreken vrijwilligers met elkaar onder gespreksleiding van een mede-vrijwilliger, die daartoe de geschiktheid heeft en in bijzijn van de beroepswerker, die als mede-groepslid fungeert en slechts dan zijn beroepsmatige, deskundige voorlichting geeft wanneer

[1] Op instigatie van onze Sectie heeft het Hoofdbestuur van onze vereniging aan het Hoofdbestuur van het Nederlands Genootschap tot Reclassering de suggestie overgebracht om tot deze research over te gaan. Hoewel nog niet vaststaat in welke vorm dit zal gebeuren, heeft het Genootschap hierop voorshands gunstig gereageerd.

dit logisch in het gesprek past en door de groep gewenst wordt. Aldus in een notedop doel en wezen van groepsbijeenkomsten. Op deze wijze werkt onze vereniging in overleg met het Genootschap reeds enige jaren met voldoening, al zouden we niet willen zeggen dat een en ander reeds volmaakt functioneert.
Ook voor deze wijze van begeleiden zal de beroepswerker bereidheid en geschiktheid moeten opbrengen, waarmede dan in de opleiding rekening zal moeten worden gehouden.

hoe groepswerk te waarderen?

Mogen we nog even uitweiden over dit groepswerk? Allereerst dit. Bedoeling van dergelijke groepsbijeenkomsten — en dit geldt o.i. voor alle werksoorten in het maatschappelijk werk — mag nimmer zijn om door voorlichting van de vrijwilligers een soort van half-deskundigen te kweken, die de neiging zouden hebben deze halve kennis in hun contacten met relassenten te verwerken. Specifieke kennis achten we niet gewenst, tenzij dit in een bijzonder (moeilijk) geval individueel noodzakelijk mocht blijken. Dan is het trouwens een kwestie van persoonlijke 'coaching' door de beroepswerkers. Wel is het gewenst: een beter inzicht in de achtergronden en de belevingswereld van de reclassenten, opdat een beter begrip en aanvaarden mogelijk zal zijn; maar ook een beter zicht op de eigen plaats in het werk (een zekere 'rolkennis'); middelen dus die de kern van het vrijwilligerswerk: het 'contacthouden' ten goede kunnen komen. Men zou dit ook kunnen uitdrukken door te zeggen dat het in de eerste plaats gaat om het 'zijn' van de vrijwilliger en niet zozeer om zijn kennen en kunnen.
Maar minstens zo essentieel voor het groepswerk is ons inziens de (gezonde) behoefte aan persoonlijk contact met hen die hetzelfde moeilijke werk doen.[1] Een contact(bindings)behoefte, die onder goede leiding een emotionele steun kan geven. Onder meer als tegenwicht van begrijpelijke teleurstellingen, waarvan de vrijwilliger — zowel ter wille van zich zelf als ter wille van de ander — moet 'leren' voldoende afstand te nemen. Deze lering lukt in groepsverband te beter, naarmate de onderlinge vertrouwdheid groter is, hetgeen — uiteraard onder goede leiding — een reinigende werking kan hebben.
Het zal duidelijk zijn dat zulk groepswerk ook de *houding* tegenover het werk ten gunste kan beïnvloeden. We zijn nog niet zover dat we met zekerheid kunnen beweren dat het groepswerk niet alleen een steeds betere houding, maar ook een grotere geschiktheid tot gevolg heeft. We hebben weliswaar deze *indruk*, maar alleen een nader onderzoek zal hieromtrent wellicht meer houvast kunnen geven.[2]

zoeken en kiezen

Rest mij nu nog een poging te doen om vast te stellen langs welke wegen het zoeken en kiezen van vrijwilligers in zijn werk behoort te gaan en te bespreken op welke wijze de voorbereiding op het werk verloopt.
Bij dit zoeken (werven) moet in de eerste plaats onderscheid gemaakt worden in het zoeken van één daartoe geschikte vrijwilliger voor één bepaalde reclassent — zoals dit in de kleine plaatsen voorkomt — of het zoeken van meerdere medewerkers als 'spelden in een hooiberg' in de grote steden. Het zoeken 'bij voorraad' is hier zeker

[1] Er is in onze vereniging hier en daar een proef genomen met het in groepen samenbrengen van vrijwilligers uit verschillende werksoorten. Hierover is nog weinig bekend. Er zijn ongetwijfeld voor- en nadelen, die nog niet tegen elkaar afgewogen zijn.
[2] Overigens moge op deze plaats verwezen worden naar ons Kaderblad van april 1960, waarin nog iets uitvoeriger het groepswerk belicht wordt.

mogelijk. Op de juiste wijze uitgevoerd geeft het mogelijkheden tot het vormen van een gevarieerde groep vrijwilligers, noodzakelijk voor een selectie gericht op een uitermate gevarieerde groep reclassenten.
Hoewel dit zoeken uiteraard dient te gebeuren in overleg met de afdelingsbesturen, zelf vrijwilligers, blijkt uit de praktijk van de laatste jaren, dat het persoonlijk zoeken door deze bestuurders of andere vrijwilligers, tenminste in de grotere afdelingen, weinig of geen resultaat vermocht te boeken. Men raakt immers, na het inschakelen van vele medewerkers in het afdelingswerk op velerlei terrein, uitgekeken onder eigen leden of in de eigen bekendenkring.
Meer succes had het mede-inschakelen van een goede informatiebron in verschillende grotere bedrijven en zaken. Men leert elkaar immers in het dagelijks werk goed kennen en is daardoor veelal ook in staat de persoonlijke kwaliteiten te kunnen beoordelen.
Zodoende ontstaan er aanbevelingen, die als regel een niet onaardige vóór-selectie betekenen en een 'gericht werven' in de hand werken.
Daarvoor is echter wel nodig dat zulk een contactpersoon:
1. iemand is met een goed overzicht over het bedrijf of de zaak;
2. zelf een social-minded mens, die begrip voor het werk kan opbrengen en
3. een goed beeld van het werk ontvangt waardoor hem duidelijk wordt welk type mensen wij zoeken als vrijwilligers.

Daarna volgen dan de bezoeken aan de – in kleinere of grotere aantallen – aanbevolen personen, waarbij de 'werver' in staat moet zijn om in hetzelfde gesprek zowel een goede informatie en dus een voorlopig kernachtig beeld van het werk te geven (inmiddels de bereidheid van de ander peilend) en tevens een samen met de ander aftasten van zijn mogelijke geschiktheid voor het werk. De ervaring heeft dan ook geleerd dat het in feite niet gaat om werven *én* selecteren, maar om een al *wervend selecteren.*
Deze omstandige, maar tegelijkertijd zo efficient mogelijke werkwijze vereist een kundigheid en doorzetting die m.i. het beste van een beroepskracht mag worden verondersteld. Weliswaar acht ik de medewerking van enige vrijwillige 'wervers' in de grote steden bijzonder geschikt, maar dan toch onder leiding en persoonlijke medewerking van een beroepskracht, die daarvoor dus tijd zal moeten kunnen uittrekken.
Ondermeer met het oog op een goede oriëntering geef ik persoonlijk zo mogelijk de voorkeur aan het zoeken van een *groep(je)* nieuwe medewerkers, omdat de oriënterings-gespreksavonden (als regel twee of drie, met tussenpozen van een maand) daardoor beter tot hun recht komen. De groepssfeer blijkt tegelijkertijd stimulerend en bemoedigend dan wel 'selecterend' te werken, wat hetzelfde gezegd kan worden van onze oriënterende leidraad in brochurevorm.[1]

oriëntering van de vrijwilligers

Als regel wordt er bij het 'wervingsgesprek' wederzijds geen bindende afspraak gemaakt, zelfs bij een positieve indruk van geschiktheid en een bewuste bereidheid tot medewerking. Een beslissing volgt als regel pas na een eerste of tweede oriënteringsgespreksavond, wanneer wederzijds voldoende zekerheid is ontstaan.
Deze oriënteringsavonden, die uitsluitend in gespreksvorm plaatshebben – de inleiding is immers in de leidraad gegeven – vormen voor de beroepskrachten (de beroepswerver en de Genootschapsambtenaar, aan wie deze kandidaten voor eventuele inschakeling worden voorgedragen) een uitstekend veld van verkenning en aftasten van de geschiktheid naast de persoonlijke kennismaking.
Het aantal onderwerpen in deze vrije groepsbesprekingen is groot en verscheiden

[1] Hoewel deze leidraad uitsluitend voor dit doel wordt gebruikt, wordt zij ook wel op speciale aanvraag beschikbaar gesteld.

van aard, maar centraal staat toch vaak het verwachtingsbeeld. Zowel van de kandidaten tot het werk (reclassent en ambtenaar) als van de ambtenaar tot het werk van de vrijwilligers. Aldus worden ongemerkt de 'rollen' duidelijk, wat het beeld van en de goede houding tot het werk in de hand werkt.[1] Ook de openheid van de deelnemers en hun persoonlijke betrokkenheid wordt erdoor bevorderd en in deze sfeer kan een optimaal begrip voor het werk en voor elkaar tot stand komen.
Door deze voorzichtige, nochtans direct op het doel gerichte werkwijze wordt met een minimum aan tijdsverspilling en een maximale bevrediging, het 'selecteren' een bijna vanzelfsprekende zaak.
De kandidaat die weifelt en zich op velerlei wijze geconfronteerd ziet met de verwachtingen die het werk hem zal stellen, bepaalt zelf als regel het ogenblik waarop hij zich eigener beweging terugtrekt.
Hoewel overtuigd, ondanks de lengte van dit artikel, slechts op summiere wijze de stof te hebben kunnen behandelen, hoop ik toch dat deze schets tot goed begrip van de taak van de reclasseringsvrijwilliger mag hebben bijgedragen.

P. E. HUTTE

[1] Over dit verwachtingsbeeld spreekt ook prof. Kempe die in zijn boek 'Reclassering in onze samenleving' een uitvoerig hoofdstuk wijdt aan de 'nazorg' in het werk. Gaarne aanbevolen.

gevarieerde stof

● Deze zomer slaagden voor het theoretisch gedeelte van de **opleiding tot gezinsverzorgster:**

mej. T. W. Barth	afd. Zwijndrecht	opl. Arnhem
mej. T. Bautz	afd. Den Haag	opl. Den Haag
mej. N. Bretz		opl. Den Haag
mej. I. de Graaf		opl. Den Haag
mej. D. Bos	afd. Amsterdam	opl. Arnhem
mej. J. G. Derks	afd. Mijnstreek	opl. Arnhem
mej. P. Giesesteijn	afd. Haarlem	opl. Arnhem
mej. Th. W. van den Heuvel		opl. Arnhem

Mejuffrouw De Graaf uit Den Haag kreeg zelfs de aantekening 'uitmuntend'.

Al deze dames hebben thans het getuigschrift verworven, waarmee 'Humanitas' hen heel hartelijk gelukwenst. Dat ook het praktijkjaar voor hen het beoogde resultaat moge brengen.

● Na reeds eerder voor het theoretisch gedeelte geslaagd te zijn kon in juli van dit jaar — na een goed praktijkjaar — het **diploma voor gezinsverzorgster** worden uitgereikt aan:

mejuffrouw M. F. Boelhouwer, afdeling Amsterdam.
mejuffrouw L. A. van Eck, afdeling Dordrecht.
mejuffrouw A. Jansen, afdeling Dordrecht.
mejuffrouw H. B. G. Stelling, afdeling Almelo.

Met het behaalde resultaat wensen we deze dames veel geluk; een gelukwens, waarin we de betreffende afdelingen gaarne laten delen.